

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΣΑΔΟΒΑΣ

Κεφάλαιον ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Ἑρρίκου Σύβελ «Ἡ γένεσις τῆς Γερμανικῆς
Αὐτοκρατορίας» μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ

ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ ΠΡΙΓΚΗΠΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΤΗΣ ΣΑΞΩΝΙΑΣ ΜΑΪΝΙΓΓΕΝ

[Συνέχεια ἴδε σελ. 34]

ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις λοιπὸν συνεκροτήθη ἡ γιγαντιαία μάχη.

Ἀρχίζομεν τὴν περιγραφὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νότου καὶ διὰ τῆς ἀφηγήσεως τῶν συμβάντων παρὰ τῆ στρατιᾶ τοῦ Ἀλβέως. Ἡ προέλασις τῆς στρατιᾶς ταύτης ὑπεράνω τῆς Βίστριτς ἐξετελέσθη μετ' ἐκπληκτικῆς βραδύτητος, ἥτις ἐξηγεῖται πανταχοῦ διὰ τοῦ, ὅτι εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν τὴν μίαν καὶ μόνην παρὰ τὸ Νέχανιτς γέφυραν καὶ ὅτι ἐκάστη μεραρχία ἔχρηζε ὠρῶν τινῶν, ἵνα διέλθῃ τὸ στενὸν τοῦτο. Καὶ ἦτο μὲν ὡσαύτως εἰς τὰ πλησίον Σώματα τῆς πρώτης στρατιᾶς ἢ ἄλλειψις στερεῶν γεφυρῶν λίαν ἐπαίσθητή, ἐκεῖ ὅμως οἱ σκαπανεῖς ἔστρωσαν ταχέως πλωτὰς γεφύρας ἐπὶ τοῦ μικροῦ ποταμίσκου καὶ ὀλίγα τάγματα ἐβάδιζον ἄνευ δισταγμοῦ διὰ τοῦτο εἰρημένου βράχου ἔχοντος μόνον βάθος τριῶν ἢ τεσσάρων ποδῶν. Διὰ τὸ οἱ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλβέως δὲν ἐπραξάν οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο, τοῦτο δὲν ἐσαφηγίσθη ποτέ. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ στρατηγὸς Σχάιλερ (Scheoler) μετὰ τῶν ἑπτὰ ταγμάτων καὶ τῶν δύο πυροβολαρχιῶν τῆς πρωτοπορείας ἔμειναν ἐπὶ ὥρας τινὰς μεμωμένος ἐπὶ τῆς ἀντολικῆς ὄχθης τοῦ βράχου, ὑπερ ὅμως δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ προχωρήσῃ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος κατὰ τῶν προπεμφθέντων σαξωνικῶν στρατευμάτων, καὶ τοῦτο εἰς δύο φάλαγγας, ἐξ ὧν ἡ μία προσέβαλεν ἐναλλάξ τοὺς ἀντιπάλους τῆς ἐτέρας εἰς τὰ πλάγια καὶ ἀπεφάσισεν οὕτω τὴν ὑποχώρησιν τῶν Σαξῶνων πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Ἄνω-Πρίμ. Ἡ τολμηρὰ ἐπίθεσις τῆς μικρᾶς ταύτης δρακῆς στρατιωτῶν κατὰ τῆς ἰσχυρῆς κατεληγμένης ἐκείνης θέσεως φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀπεκρούσθη μετὰ δυνάμει, τότε δὲ ὁ Διάδοχος τῆς Σαξωνίας ἐπεμφε μίαν ταξιαρχίαν πρὸς ἀντεπίθεσιν κατὰ τοῦ Σχάιλερ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν αὕτη κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ὅτε ἐνεφανίσθη εἰς τὴν πλευρὰν αὐτῆς πρῶσσικὸν τάγμα, οἱ Σαξῶνες, ἀπειλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ, ὑπεχώρησαν πάλιν κατεσπυσμένως εἰς τὰς προτέρας θέσεις των.

Ἐν τῷ μεταξῦ εἶχεν ἐπέλθει ἡ μεσημβρία καὶ ὁ Πρίγκηψ Διάδοχος τῆς Σαξωνίας Ἀλβέτος ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς μεγαλειτέραν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἀσθενεῖς ἀντιπάλου, πρὸς κάλυψιν τῆς πλευρᾶς τῆς ὁποίας διέταξε νὰ προχωρήσῃ δύο ταξιαρχίαι τοῦ ὀγδόου αὐστριακοῦ Σώματος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξῦ ἡ πρῶσσικὴ μεραρχία Κάνσταϊν εἶχε διαβῆ τέλος πάντων τὴν Βίστριτς,

εἶχε διέλθει τὸ φρούριον Ῥάδεκ καὶ τοποθετηθῆ ἐντὸς δάσους κειμένου νοτιανατολικῶς τοῦ Ἄνω-Πρίμ. Ἦδη, ὅτε οἱ Σαξῶνες ἤρχισαν τὴν ἐπιθετικὴν κίνησιν κατὰ τοῦ Σχάιλερ, ἐπέπεσεν ἡ μεραρχία αὕτη μεθ' ὀρμῆς καὶ εἰσέβαλεν ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον τῆς αὐστριακῆς παρατάξεως, προὔξενεσε δὲ διὰ τοῦτο τοιοῦτον πανικὸν φόβον, ὥστε ὀλόκληρος ὁ ὄγκος τῶν ἐχθρῶν ἔδραμε πρὸς τὰ ὀπίσω ἐν ἐντελεῖ διαλύσει, ὠρμησαν δὲ οὗτοι τυφλῶς κατὰ τῶν σαξωνικῶν ταγμάτων, ἅτινα ὤφειλον νὰ καλύψωσι, καὶ παρέσυραν αὐτὰ εἰς τὴν φυγὴν των, ἀφίνοντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μέγαν ἀριθμὸν νεκρῶν καὶ αἰχμαλώτων. Ὁ Κάνσταϊν, καίτοι τὸ ἵππικὸν καὶ πυροβολικὸν του εὗρισκετο ἀκόμη πολὺ ὀπίσω, ἐξηκολούθησε τὴν νίκην του, μεθ' ὅλην δὲ τὴν πεισματώδη καὶ αἰματηρὰν ἀντίστασιν τῶν Σαξῶνων, ἐκυρίευσεν δι' ἐφόδου τὸ χωρίον Ἄνω-Πρίμ, οὗ ἕνεκα ὀλόκληρος ἡ θέσις τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν εὗρισκετο εἰς σπουδαῖον κίνδυνον, διότι οἱ Πρῶσσοι ἠπέιλον τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεώς των.

Φανερώς εἰδείχθη εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους, ὅτι τὸ αὐστριακὸν πεζικὸν οὐδόλως εἶχεν εἰσέτι συνέλθει ἐκ τῶν προτέρων ἡττῶν, ἀλλ' ὅτι τὸ θάρρος τοῦ ὀγδόου Σώματος ἐκλονίσθη κατὰ κράτος διὰ τοῦ μαθήματος, ὅπερ εἶχε λάβει παρὰ τὸ Σκάλιτς.

Οὐχὶ τόσον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Πρῶσσιαν, ὡς ἐνταῦθα, ἦτο ἡ θέσις τῶν πραγμάτων κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας παρὰ τῆ πρώτῃ στρατιᾶ. Ἀφοῦ ἔφθασεν ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Φράνσεκη εἶχε καταλάβει τὸ Βένκατεκ καὶ ἀρχίζει τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ δάσους τοῦ Σβίπ, ὁ στρατηγὸς Χῶρν μετὰ τῆς ὀγδόης μεραρχίας ὑπερέβη περὶ τὴν ἐναντίαν ὥραν τὴν Βίστριτς ὀλίγον ὑπεράνω τῆς Σαδόβας, ἀπέβησε τὴν ταξιαρχίαν Προχάσκα μετὰ πεισματώδη πάλην ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου καὶ ἐκυρίευσεν μετὰ ταῦτα τὸ μεσημβρινῶς τοῦ ὑψώματος τοῦ Λίπα κείμενον δάσος τῆς Ὀλας, ὅπως καὶ τὸ χωρίον Δόαλιτς, ἐνθα ἠχμαλωτίσθησαν οὐκ ὀλίγοι Αὐστριακοί. Μετ' οὗ πολὺ ἐτέθη εἰς κίνησιν πλησίον αὐτοῦ, πρὸς νότον ἡ μεραρχία τοῦ Ἐρβάρτ, διέβη τὸν βράχον καὶ ἐδίωξε τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῆς Δοαλίτσικας. Ἐτι περαιτέρω κατὰ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἡ μεραρχία τοῦ Βέρδερ, προχωροῦσα ταχέως, ἐβάδισε διὰ τῆς Βίστριτς, προσέβαλεν ἀπροσδοκῆτως τὰ ἐν τῷ χωρίῳ Μοκροβούς ἐμπρόσθια στρατεύματα τοῦ Γάβλεντς

καὶ ἐδίωξεν αὐτὰ πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Λαγγεν-
χόφ. Καὶ ἐνταῦθα ἀκόμη καταδείχθη ἡ ὑπεροχὴ
τοῦ πρωσσοικοῦ πεζικοῦ : περὶ τὴν ἐνδεκάτην
τῆς προΐας ἡ κοιλὰς τῆς Βίστριτς εὐρέθη εἰς
τὰς χεῖρας τῶν Πρώσσων.

Ἦδη ὁμοῦ καὶ κατὰ πρῶτον εἰδείχθη ὁ τραχὺς
κόμβος τοῦ σχεδίου, ὅπως τὸ εἶχε προπαρασκευά-
σει ὁ Βένεδεκ. Μόλις οἱ Αὐστριακοὶ εἶχον ὑπο-
χωρήσει εἰς τὰ ὑψώματα καὶ οἱ Πρώσσοι παρα-
ταχθῆ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς κατωφερείας, καὶ ἐξεργάγη
κατ' αὐτῶν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς ἀπὸ τοῦ Λαγ-
γενχόφ μέχρι τοῦ Χλοῦμ πυκνὴ, ἀδιάκοπος,
φονικὴ χιλιάδα ὀβιδίων, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ 130,
κατόπιν δὲ ἐξ 160, ἐπὶ τέλους ὁμοῦ ἐκ 200 καὶ
ἐπέκεινα τηλεβόλων. Ἦτο ἀκατακύστωτος βρέ-
μουσα βροντὴ, ἐκκωφεύον συριγμὸς καὶ βόμβος
σφαιρῶν, ἀδιαιρέτως καταπίπτουσα βροχὴ σι-
δηρῶν τεμαχίων, κατὰ τῶν ὑποίων δὲν παρεῖχον
προστασίαν οὔτε τὰ δένδρα τοῦ δάσους, οὔτε αἱ
καλύβαι τῶν χωρίων. Τὰ πρωσσοικὰ τηλεβόλα,
τὰ πυροβολοῦντα κατὰ τοῦ κεκαλυμμένου ἐχ-
θροῦ εἴτε μακρόθεν ἐκ τῆς ἐτέρας ὄχθης τοῦ ρύα-
κος, εἴτε ἐκ τοῦ βάθους πρὸς τὰ ἄνω, δὲν ἠδί-
ναντο νὰ κατορθώσωσι τι κατὰ τῆς ἀριθμητικῆς
ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου καὶ κατὰ τῆς θέσεώς
του. Ἡ ἐφοδὸς τοῦ πεζικοῦ ἐπὶ τῆς ἐντελῶς φα-
λακρῆς καὶ ἀνοικτῆς ἀνωφερείας πρὸς κατάληψιν
τῶν ἐχθρικών πυροβολοχηρῶν εἰδείχθη ἀπελπιστι-
κὴ εἰς τὰ πρῶτα βήματα, ὡς αἰεὶ ἐδοκιμάσθη ὑπὸ
διαφόρων στρατευμάτων μετὰ τοῦ θάρρους τῆς
ἀπογνώσεως. Οὐδὲ εἰς στρατιώτης ἤθελε φθάσει
ζῶν μέχρι τοῦ στομίου τῶν τηλεβόλων. Ἀλλὰ
δὲν ὄφειλον καὶ δὲν ἤθελον νὰ στρέψωσι τὰ νῶτα,
καὶ οὕτω τὰ στρατεύματα ταῦτα, Θουρίγγιοι καὶ
Πομεραννοί, ὑπέστησαν τὴν δεινότεραν δοκιμὴν,
ἣτις δύναται νὰ ἐπιβληθῆ εἰς ἀνδρικὴν θάρρος,
ἣτοι ν' ἀντέχωσιν ἄπρακτοι καὶ ἄσπλοι πρὸ τοῦ
δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ ἐπισιχόμενοι θανάτου, νὰ
ἐμμένωσι καρτεριστοὶ καὶ ἄκαμπτοι ἐν μέσῳ τῶν
σωρηδῶν περὶ αὐτοὺς καταπιπτόντων συναδέλ-
φων. Καὶ τοιοῦτοτρόπως παρήρχετο ἀτελευτή-
τως καὶ βραδέως διὰ τοὺς ἀνδρείους ἐκείνους
μάστιγος ἢ μία ὥρα μετὰ τὴν ἄλλην. «Ἦμεθα
τέλος ἀποκεκρομένοι», γράφει εἰς ἐκ τῶν στρα-
τιωτῶν τούτων, «ἐσώσαμεν τὸ ὄρολόγιον καὶ ἐμε-
τροῦμεν τὰς ὀβίδας, αἵτινες ἐξερηγνόντο περὶ
ἡμῶν ἐντὸς ἐνὸς λεπτοῦ τῆς ὥρας». — Ὅτε ὁμοῦ
περὶ μεσημβρίαν ἡ ταξιαρχία Κίρχσβεργ τοῦ
τρίτου αὐστριακοῦ σώματος, νομίζουσα ὅτι αὐτοὶ
οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ εἶνε ἐξηντημένοι ἐπὶ
τέλους, κατήλθεν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ἵνα κυριεύ-
σῃ πάλιν τὸ δάσος τῆς Ὀλας, τότε ἀπήντησε
τοιαύτην ἀντίστασιν, ὥστε, ἀπολέσασα ἐν τέ-
ταρτον σχεδὸν τῶν ἀνδρῶν τῆς, ἔφυγε μετὰ βρα-
χὴν ἀγῶνα καὶ κακῶς ἔχουσα εἰς τὰς προστα-
τευτικὰς πυροβολοχηρὰς, ἀφήνουσα εἰς αὐτὰς τὴν

περαιτέρω κατασύντριψιν τοῦ ἀντιπάλου. Ἀλλὰ
καὶ μεταξὺ τῶν Πρώσσων ἀκόμη αἱ ἀπώλειαι
ὑπῆρξαν φρικώδεις καὶ ἡ πέραν ἐν τῷ στρατη-
γεῖῳ τοῦ Βασιλέως ἐναγώνιος ἀδημονία ἦτο φο-
βερά. Δὲν εἶχον λάθει εἰσέτι ἀγγελίαν περὶ ἐπι-
τυχίας τινὸς τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλβέως καὶ οὐ-
δεμίαν εἶδον περὶ τῆς πορείας τῶν στρατευμά-
των τοῦ Διαδόχου· ἀδιακόπως ἐμέτρων τὰς ἀπο-
στάσεις καὶ εὕρισκον, ὅτι ὁ Διάδοχος ἔπρεπε νὰ
εἶχεν ἤδη φθάσει. Ἀλλ' οὐδὲ ἴσχυος τῆς προσεγ-
γίσεώς του παρετηρεῖτο. Ἐπέβάλλοντο ἤδη αἱ
ἐξῆς ἐρωτήσεις : Πρέπει ν' ἀφήσωμεν περισσοτέ-
ραν ὥραν ἀκόμη τὰ στρατεύματα νὰ θυσιαζώμεναι
ἐν μέσῳ τοῦ τερατώδους τούτου πυρός; πρέπει
νὰ τὰ ἀποσύρωμεν; πρέπει νὰ τὰ ἐνισχύσωμεν;

Ἐλήφθη ἀπόφασις, ἀλλὰ τοιαύτη, οἷα συνωδᾶ
πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πρίγ-
κηπος Φρειδερίκου Καρόλου ἔπρεπε νὰ ληφθῆ.
Ὁ Διάδοχος ὄφειλε νὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἔλθῃ κρα-
τοῦμεν λοιπὸν τὴν θέσιν ἐκεῖθεν τῆς Βίστριτς
καὶ ἐνισχύσωμεν αὐτὴν διὰ τὴν μέλλουσαν ἐπίθε-
σιν. Τὸ μόνον διαθέσιμον μένον ἀκόμη πεζικόν,
τὸ σῶμα τοῦ Βιανδεμβούργου, ἔλαβε τὴν δια-
ταχὴν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ δάσος τῆς Ὀλας.
Μία μεραρχία ἵππικῆς καὶ μέρος τῆς ἐφεδρείας
τοῦ στρατοῦ ἔμειναν ἐντεῦθεν τῆς Βίστριτς. Ἦτο
ἀπόφασις πλήρης τολμηροτάτου θάρρους, νὰ εἰ-
ψῶσι δηλονότι εἰς τὴν μάχην τὴν τελευταίαν ἐφε-
δρείαν, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλος εὕρισκετο εἰς τὴν θέσιν
νὰ ὀδηγήσῃ ἐμπρὸς ἐκάστην στιγμὴν 70,000
νέων στρατευμάτων πρὸς διάρρηξιν τοῦ πρωσσι-
κοῦ κέντρου.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εἰδείχθη, ὅτι ἐν καιρῷ πο-
λέμου ἡ μεγίστη τόλμη εἶνε πολλάκις ἡ μεγίστη
σύνεσις.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον, ἡ μεραρχία τοῦ
Φράνσεκη, ἡ ἀποχωρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ κυρίου σώ-
ματος τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς Βίστριτς, ὄφειλε
μόνη νὰ συνάψῃ μάχην, ἣτις διὰ τὴν ἡρωικὴν
καρτερίαν καὶ τὰς μεγάλας συνεπείας δὲν ἔχει
σχεδὸν τὴν ὁμοίαν τῆς ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τοῦ
πολέμου.

Εἶδον πῶς ἡ πρωτοπορεία τοῦ Φράνσεκη
ὑπὸ τὴν στρατηγὴν Γόρδον ἐδίωξε ἀποσπάσματά
τινα τῆς ταξιαρχίας Ἀππιάνου ἐκ τοῦ χωρίου
Βένατεκ καὶ προήλασε κατόπιν πρὸς τὸ δάσος
τοῦ Σβίπ, ἐνθα, ἐκτὸς δύο ταγμάτων τοῦ Ἀπ-
πιάνου, εὕρισκοντο καὶ ἀποσπάσματά τινα τῆς
ταξιαρχίας Βράντενσταϊν τοῦ τετάρτου αὐστρια-
κοῦ σώματος. Ἀντήλλασον ἐνταῦθα τουφεκι-
σμοῦ τινος μεταξὺ τῶν λοχηρῶν ἐν τῷ μεταξὺ
ὁμοῦ γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἀππιάνος εἶχε λάθει δια-
ταχὴν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Χλοῦμ, ἀφῆκε λοιπὸν
ἐν τάγμα μόνον παρὰ τὸν Βράντενσταϊν, καὶ τοι-
ουτοτρόπως κατέστη δυνατὸν εἰς τοὺς Πρώσσοις
νὰ κυριεύσωσιν ἕνευ μεγάλων θυσιῶν οὐ μόνον

τὸ δάσος, ἀλλὰ καὶ τὸ μεσημβρινῶς ἀπ' αὐτοῦ κείμενον χωρίον Τσίστοβες. Καίτοι ὁ στρατηγὸς Βράντενσταϊν διέταξε νῦν ἅπαντα τὰ στρατεύματά του, ἐνισχυθέντα δι' ἐνὸς ἀκόμη τάγματος κυνηγῶν, νὰ προχωρήσωσι πανταχόθεν εἰς τὸ δάσος, ἐν τούτοις πάσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐνκαύθησαν κατὰ τῆς δυνάμεως τῶν Πρώσσω τῶν ἤδη ὡσάυτως εἰς ἑκτὼ τάγματα συμποσυνμένων. Κατὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν χαραδρῶν καὶ κλιτύων τοῦ πυκνοῦ δάσους συναφθεῖσαν μάχην διελύθησαν ἑκατέρωθεν οἱ δεσμοὶ τῆς τάξεως τῶν στρατευμάτων· ἕκαστος ἀξιωματικὸς ἢ ὑπαξιωματικὸς συνήρπαξε μικρὰς δράκας στρατιωτῶν, ὅπου καὶ ἂν τοὺς εὑρίσκεν· εἰς ἐν μέρος ὄθουν ἐμπρὸς οἱ Πρώσοι, ἐγγὺς δὲ πρὸ αὐτοῦ οἱ Αὐστριακοί. Τότε ὁ προσβάλλων νικητὴς ἐλάμβανεν ἐξαίφνης καταστρεπτικὰ πυρὰ εἰς τὰ πλάγια, ἀλλ' ἐν τῇ τύρβῃ ταύτῃ τῆς συμπλοκῆς ἢ ἐπιδειχτοτέρα τακτικὴ καὶ ἀκριβεστέρα ἐκγύμνασις τῶν Πρώσσω ἐλαβὸν ὀριστικῶς τὴν ὑπεροχήν. Μετὰ πεισματώδη πάλην μιάς ὥρας ὁ Βράντενσταϊν ἔσπασεν ἐκ τοῦ δάσους διεσπαρμένα μόνον συντρίμματα τῆς ταξιαρχίας του.

Εἰς τοὺς νικητὰς ἐν τούτοις ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔφερε μικρὸν μόνον ὄφελος. Διότι, μόλις τὸ ἐχθρικὸν πεζικὸν εἶχε διωχθῆ ἐκ τοῦ δάσους, ἐπέσκηψεν ἐπ' αὐτοῦ μετ' οὐχὶ ὀλιγωτέρας δυνάμεως ἢ κατὰ τῆς Σαδόβας τὸ πῦρ τῶν παρὰ τὸ Μάσλοβετ παρατεταγμένων πυροβολαρχιῶν, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς μεγάλης παρὰ τὸ Χλοῦμ πυροβολαρχίας, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ 90, μετ' ὀλίγον ὅμως ἐξ 128 τηλεβόλων, καθ' ὧν ὁ Φράνσεκκ εἶχεν 24 μόνον ἂντιτάξῃ. Καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις διηλακίζετο τὸ δάσος ὑπὸ τῶν σφαιρῶν, συγχρόνως δὲ μετὰ τῶν τεμαχιῶν ὀβίδων συντετριμμένοι κλάδοι καὶ κορμοὶ δένδρων κατέπιπτον ἐπὶ τῶν σωρῶν τῶν ὑπερασπιστῶν καὶ ἐπέφερον αἱματηρὰς ἀπωλείας εἰς ὅλα τὰ μέρη. Διακοκύντος τοῦ πυροβολισμοῦ τούτου ὁ Κόμης Φέστιτιτς ὀλίγον μετὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ὡδήγησε πρὸς τὸ Μάσλοβετ τὰς τρεῖς ὑπολοίπους ταξιαρχίας τοῦ Σώματός του, ἵνα ἐξακολουθήσῃ μετὰ μεγαλειτέρας ἀκόμης καρτερίας τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ δάσους, ἀλλ' ἐκρηξίς ὀβίδος κατασυνέτριψε τὸν ἀριστερὸν πόδα αὐτοῦ, ὥστε ἡ διοίκησις τοῦ Σώματος μετεβιβάσθη εἰς τὸν ἀντιπρόσωπόν του, στρατηγὸν Μολλιάρυν. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος, περιφρονῶν καθ' ὀλοκληρίαν τὰς ὀδηγίας τοῦ Βένεδεκ, κατείχετο ὑπὸ τῆς στρατηγικῆς ἰδέας, ὅτι ἀκριβῶς ἐνταῦθα, εἰς τὸ δάσος τοῦ Σβίπ, ὄφειλον νὰ διαπεράσωσιν ὅλαις δυνάμεσι, νὰ στρέψωσι δὲ κατόπιν τὸ μέτωπον πρὸς ἀριστερὰν καὶ νὰ περισφιγῶσιν ἐκ τῆς πλευρᾶς τὴν στρατιάν τοῦ Πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου. Ἐδῶκε λοιπὸν περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν τὴν διαταγὴν εἰς 17 τάγματα ν' ἀνανεώσωσι τὴν ἐφοδὸν

κατὰ τοῦ δάσους καὶ νὰ ἐπιτεθῇ ἢ μὲν ταξιαρχία Φλάισχακερ (Fleischhacker) ἐκ νότου, ἢ δὲ ταξιαρχία Παϊκ (Boehk) ἐκ νοτιονατολικῆς διευθύνσεως.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Φλάισχακερ ἐδίωξε δύο πρῶσσικὰ τάγματα ἐκ τοῦ Τσίστοβες, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τρίτου τάγματος ὁ στρατηγὸς Γόρδων διετηρήθη ἀκράδαντος ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ χωρίου καὶ ἀπησχόλησεν ἐνταῦθα τὸν διπλάσιον ἀριθμὸν τῶν ἀντιπάλων εἰς ἀδιάκοπον ἀκροβολισμόν. Μετὰ τῶν λοιπῶν 6 ταγμάτων ὁ Φλάισχακερ εἰσέβαλε κατόπιν εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ δάσους, ὅπου ἀντετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ἀσθενῆ ἀποσπάσματα τοῦ 27. καὶ 64. Συντάγματος. Ταῦτα ὅμως, καίτοι ὑποχωροῦντα βραδέως ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον καὶ ἀπὸ λόχμης εἰς λόχμην, ἐξέχουσιν τὰ ἀδιάλειπτα πυρὰ τῶν ἐπὶ τῆς αὐστριακῆς μάχης—ἕως ὅτου ἔλαβον ὄλωσ ἀπροσδοκῆτως ἐπικουρίαν, δίδουσαν τὴν ἀπόφασιν. Κατὰ τῆς ἀντολικῆς ἄκρας τοῦ δάσους, ὅπως εἴπωμεν, ἡ ταξιαρχία Παϊκ εἶχε προχωρήσει μετὰ 9 ταγμάτων, εἶχε διακορῆσει τὴν αἰαίαν ἄλυσιν ἀκροβολιστῶν τῶν Πρώσσω καὶ ἀναγκάσει αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν ἐν σπουδῇ πρὸς νότον καὶ βορρᾶν, ἐνῶ ὁ συνταγματάρχης Παϊκ ὡδήγησε τὸ κύριον σῶμα τῶν στρατευμάτων του κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ βραχώδους λόφου καὶ ἔστειλε μετὰ ταῦτα περιπολίαν πρὸς τὴν δυτικὴν ἐξοδὸν τοῦ δάσους. Οἱ πρὸς μεσημβρίαν ὅμως ὑποχωροῦντες πρῶσσικοὶ λόχοι συνεκρούσθησαν μετ' οὐ πολὺ πρὸς τὴν ταξιαρχίαν τοῦ Φλάισχακερ, καὶ συνελθόντες εἰς ἑαυτοὺς ταχέως, ἐχαιρέτισαν αὐτὴν διὰ τόσον φονικῶν πυρῶν, ὥστε ἡ προέλασις αὐτοῦ ἀνεκόπη ἐντελῶς καὶ μετεβλήθη τάχιστα εἰς δρομαίαν φυγὴν. Ὁ συνταγματάρχης Παϊκ χωρὶς νὰ προαισθάνηται τὴν ἥτταν τοῦ συναδέλφου του, ἐπίστευεν ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ χαρᾶς ὅτι ἦτο ὁ κύριος τοῦ πεισματωδῶς διαφιλονεικουμένου δάσους· τότε ὅμως ἔπαθε πολὺ δεινότεραν ἀκόμη καταστροφὴν. Ἦδη ὁ Φράνσεκκ, ὁ διοικῶν προσωπικῶς τὴν πάλην, ἐντὸς τοῦ βορείου μέρους τοῦ δάσους—ἐφ' ὅσον διοίκησις τις ἦτο δυνατὴ—εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τέσσαρα ἀκέραια ἀκόμη τάγματα παρὰ τὸ Βένατεκ, ἅτινα ἔπεμψε νῦν εἰς τὴν μάχην συγχρόνως μετὰ δύο ταγμάτων τῆς ὀγδόης μεραρχίας, τὰ ὅποια εἶχε λάβει ὡς ἐπικουρίαν. Ἐνῶ τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰσέβαλλον εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ δάσους καὶ ἀπησχόλουν τὰ στρατεύματα τοῦ Παϊκ κατὰ μέτωπον, ὁ Φράνσεκκ ἔρριψε τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα τάγματα κατὰ τῆς βορείου πλευρᾶς καὶ τῶν νότων τοῦ ἀντιπάλου. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πυρῶν τῶν ὑπῆρξε φοικωδέστατον. Ἐπεσαν ὁ συνταγματάρχης Παϊκ καὶ πάντες οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐκτὸς δύο, μετ' αὐτῶν δὲ ἐφρονέθη τὸ ἥμισυ τῶν στρατιωτῶν. Μετὰ κόπου μόνον οἱ ἐπίλοιποι μαχόμενοι διέσχισαν τὰς τάξεις τῶν

Πρώσων καὶ ἐσώθησαν ἐκ τοῦ δάσου πρὸς τὸ Μάσλοβετ.

[Ἔπεται συνέχεια]

ΟΙ ΣΑΡΔΙΝΟΙ

Ἄλιεία καὶ βιομηχανία αὐτῶν.

B.

Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 45

Προετοιμασία σαρδίνων.—Παρασκευῆ—ἐν ἐλαίῳ.—Ἀποξηράνσις.—Τιμὴ σαρδίνων ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ἐλαίου.—Κυτία λευκοσιδηρᾶ.—Δοκιμασία τῶν κυτίων.—Σαρδίνοι ἐν λίπει.—Δεσποσύνη Λεκουγιῶ.—Βιομηχανία σαρδίνων ἐν ἐλαίῳ.—Ἡ ἄλιεία ἐν Κορνουαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ.—Προέλευσις σαρδίνων.—Περιγραφή τοῦ ἰχθύος.—Παραγωγή σαρδίνων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1880.

Οἱ οὕτως ἐτοιμασθέντες σαρδίνοι ἐμβαπτίζονται ἐν ἄλμῃ πυκνῇ, ἐνθα ἀρίσταν ἐπὶ δύο μέχρι τριῶν ἡμερῶν. Μετὰ ταῦτα πλύνονται δι' ἀφθόνου ὕδατος καὶ ἀποξηραίνονται εἰς τὸν ἥλιον ἐπὶ σιδηρῶν ἐσχαρῶν ἀπὸ σκοποῦ κατεσκευασμένων. Ἡ προετοιμασία αὕτη προηγεῖται τῆς ἐν ἐλαίῳ ἐνθήσεως. Ἐν ταῖς βροχεραῖς ἡμέραις ἡ ἀποξηράνσις τελεῖται διὰ τεχνητῆς θερμοκρασίας. Οἱ ἰχθύες ἀποξηρανθέντες μέχρι βαθμοῦ τινος γνωσθέντος ὑπὸ τῆς πείρας, ἐμβαπτίζονται ἐν ζέοντι ἐλαίῳ, καὶ μετὰ τοῦτο στιβάζονται ὑπὸ γυναικείων χειρῶν ἐν λευκοσιδηροῖς κυτίοις, κατασκευαζομένοις ἐν ἰδιαιτέρῳ διαμερίσματι τοῦ ἰδίου ἐργαστηρίου πρὸς τοῦτο. Τοιαῦτα κυτία παρασκευάζονται πάντων τῶν μεγεθῶν, ἄλλα μὲν ὕπως περιλάβωσιν ὀκτὼ σαρδίνους καὶ ἄλλα διακοσίους πενήκοντα. Τὰ κυτία μεταφέρονται ὑπὸ τοὺς κρουνοὺς, ἀφ' ὧν ῥεεῖ τὸ ἔλαιον, καὶ ὅταν πληρωθῶσι κλείονται. Ἡ ποιότης τῶν διατηρουμένων σαρδίνων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐλαίου, ἐν ᾧ τίθενται. Εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια μεταχειρίζονται παντὸς εἴδους ἔλαια ἀπὸ τῶν καλλιτέρων μέχρι τῶν κοινοτέρων. Ἐκ τοῦ ἐλαίου ἐξαρτᾶται κυρίως καὶ ἡ τιμὴ τοῦ κυτίου.

Ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς οἱ κολληταὶ κλείουσι τὰ κυτία εἶναι θαυμασία. Ἄλλοτε ἕκαστος ἐργάτης ἔποπε νὰ ἔχη πρὸ αὐτοῦ πυρᾶν, ὅπως τερῆ θερμὸν τὸ ἐργαλεῖον τῆς κολλησεως. Σήμερον οἱ ἐργαζόμενοι τὸν λευκοσιδηρὸν μεταχειρίζονται τὸ φωταέριον. Τεμάχιον χαλκοῦ κατεσκευασμένον ὅπως καὶ τὰ κοινὰ ἐργαλεῖα, δέχεται διὰ τῆς σωληνοειδοῦς λαβῆς τοῦ φωταέριου καὶ ἀέρα, ὅστις ἐξωθεῖται ἐν αὐτῷ διὰ φουσητήρος. Ἡ τοῦ αέριου εἰσροὴ κανονίζεται διὰ στρόφιγγος, ὅπως ὁ ἐργάτης δύναται διαρκῶς νὰ τερῆ τὸν χαλκὸν εἰς ὠρισμένην θερμοκρασίαν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εἰς καλὸς ἐργάτης κολλᾷ εὐκολώτατα χίλια κυτία καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

Τέλος τὰ κυτία ἀφοῦ κλεισθῶσιν ἀεροστεγῶς ὑποβάλλονται εἰς νέαν δοκιμασίαν ἀναπόδραστον διὰ τὴν καλὴν διατήρησιν τῶν σαρδίνων. Ἡ ἐργασία αὕτη σκοπὸν ἔχει ν' ἀποστειρώσῃ ἢ μᾶλλον ν' ἀποκτείνῃ τοὺς μικροργανισμοὺς τοὺς περιεχομένους ἐν τῷ ἐλαίῳ, τοὺς κεκολλημένους ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ κυτίου ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἰχθύων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξις θὰ ἐπέφερε τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ προϊόντος.

Τὰ κυτία ἐμβάλλονται ἐν λουτρῷ ἐλαίου θερμομανθέντος μέχρι θερμοκρασίας 120 βαθμῶν ἑκατοσταβάθμου, ἢ ἐν ζέοντι ὕδατι· ἐν τούτῳ μένουσι τὰ κυτία ἐπὶ μίαν ἢ δύο ὥρας, τὰ μεγαλύτερα πλεότερον χρόνον, ὅπως ἡ θερμοκρασία εἰσχωρήσῃ μέχρι τοῦ κέντρου. Συγχρόνως διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης δοκιμάζεται τὸ ἀεροστεγές τῶν κυτίων. Οἱ τοῖχοι τῶν κυτίων θερμαινόμενοι διαστέλλονται καὶ κυρτοῦνται, ὅσων δὲ κυτίων οὗτοι μένουσιν ἐπίπεδοι, τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἔχουσι ὀπὴν τινα, καὶ ὑποβάλλονται εἰς νέαν συγκόλλησιν. Τέλος τὰ κυτία συναζόμενα ἀναλόγως τῶν μεγεθῶν αὐτῶν ἐναπαθηκύνονται, ἢ μέχρις οὗ ἀποσταλῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς.

Ἡ ἄλιεία τῶν σαρδίνων ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Βρετάνης γίνεται ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ ἄλιεῖς ἠτοίμαζον ἄλιπάστους τοὺς σαρδίνους, ὡς μέχρι τοῦδε τοῦτο τελεῖται ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἀπὸ τοῦ τελευταίου αἰῶνος οἱ ὀψομανεῖς ἐγνώριζον νὰ ἐτοιμάζωσι τοὺς σαρδίνους ἐν λίπει.

*

Ἡ διατήρησις τῶν σαρδίνων ἐν ἐλαίῳ εἶναι νεωτάτη σχεδόν. Κατὰ τὸν κ. Κούνκελ Δερκουλαῖς αὕτη ὀφείλεται εἰς δικαστὴν τινα τοῦ πρωτοδικείου τοῦ Λοριάν, ὅστις κατὰ τὸ 1825 ἐνδιαφερόμενος περὶ τῆς τύχης γεροντοκόρης τινος, Δεσποσύνης Λεκουγιῶ καλουμένης, τὴν συνεβούλευσε νὰ ψῆσῃ καὶ διατηρήσῃ ἐν ἐλαίῳ ἑκατοστάς σαρδίνων, ὅπως τοὺς ἀποστείλῃ εἰς τοὺς παντοπόλας τῶν Παρισίων. Ἡ δοκιμὴ ἐπέτυχε, καὶ ὁ δικαστὴς ἐχορήγησεν εἰς τὴν προστατευομένην τὰ μέσα, ὅπως παρασκευάσῃ τοιοῦτους ἐν ἀφρονίᾳ· μετὰ τινα δὲ χρόνον ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας παρητήθη καὶ ὁ ἴδιος καὶ μεταβᾷ εἰς Λοριάν κατέστη ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς καταστήματος παρασκευῆς σαρδίνων ἐν ἐλαίῳ. Μόλις δὲ μετὰ εἰκοσιν ἔτη κατὰ τὸ 1844 ἰδρύθησαν καταστήματα ἐν Νάντη. Ἐν Κοκκαρνῶ ἡ βιομηχανία αὕτη ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ 1852. Σήμερον ἡ ἐπέκτασις εἶναι παμμεγίστη· ἐν Βρετάνῃ, ἐν Βανδέκ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Γασκονικοῦ κόλπου μέχρις Ἰσπανίας, ἐν Βουαρνεῖ, Κοκκαρνῶ, Ὠδιέρον κλπ. . . Οἱ καλλιτέρας ποιότητος σαρδίνοι πωλοῦνται ἐν Ρωσίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, τῆς δευτέρας ποιότητος ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, οἱ δὲ τῆς ἐσχάτης ποιότητος ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ Σινικῇ καὶ τῇ Ἀφρικῇ.